

Salomon – Lik i djelo jednoga kralja

KARLO VIŠATICKI,
ANKICA GOLIK*

UDK: 222.5

222.6

Stručni rad

Primljeno:

22. studenoga 2012.

Prihvaćeno:

3. prosinca 2012.

* Izv. prof. dr. sc. Karlo Višaticki, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku, P. Preradovića 17, 31400 Đakovo, Hrvatska, karlo.visaticki@djkbf.hr

Ankica Golik, dipl. teol., Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku, P. Preradovića 17, 31400 Đakovo, Hrvatska.

Sažetak: Prilog želi prikazati Salomona, izraelskoga kralja čija nam je povijest prikazana u knjigama o kraljevima, te isto tako dijelom u knjigama Ljetopisa, čiji su tekstovi mlađi. Prilog je strukturiran u ukupno devet dijelova. Povijesni okvir, u kojemu se govori na temelju biblijskih izvora, sadržaj je prvoga dijela. Salomonovo rođenje sadržaj je drugoga dijela, a uspon na vlast donesen je u trećemu dijelu. Četvrti dio govori o Salomonu kao graditelju, a peti i šesti o njegovim diplomatskim sposobnostima. O Salomonu kao neskromnom, rastrošnom kralju govori sedmi dio priloga, a osmi o Salomonu kao trgovcu. Deveti dio govori o Salomonu kao mudracu, koji će postati paradigma starozavjetnoga mudraca, a na kraju priloga govori se o Salomonovu zalazu te o dezintegraciji kraljevstva.

Ono što u biblijskim tekstovima nalazimo uglavnom je plod kasnijih refleksija i više govori o prilikama u vrijeme kada su tekstovi nastali, nego o stvarnom, ili pretpostavljenom vremenu, desetom pretkršćanskom stoljeću, kada je, kako se povjesničari uglavnom slažu, povijesni Salomon živio i djelovao, ali u mnogo skromnijem obliku, nego kako to biblijski tekstovi prikazuju. Salomon je učinjen paradigmom vrijednom nasljedovanja gotovo u svim segmentima. Narod koji je živio u teškim okolnostima trebalo je podsjećati na »slavnu«, glorificiranu prošlost, i tako davati nadu za budućnost.

Gljučne riječi: Izrael, ujedinjena monarhija, David, Salomon, Salomonovo kraljevanje.

Uvod

Gdje sunce intenzivno grije, tamo je s druge strane najviše hlada, ali kada je sunce u zenitu, tada je sjena najmanja. Ime kralja Salomona u Bibliji je vrlo snažan izvor nadah-

nuća, inspiracije na raznim područjima i on ostaje svijetli lik u hebrejskoj i kršćanskoj Bibliji. Određene poteškoće donosi povijesni lik Salomona, koji zasigurno nije onakav kako ga Biblija prikazuje, nego je vrlo vjerojatno bio daleko skromniji. Minimum od kojega danas možemo krenuti jest konsenzus među bibličarima da je postojao povijesni kralj Salomon, vjerojatno u dosta skromnijem izdanju, nego što nam to biblijski tekstovi govore, te da je njegova povijest, koja je k nama došla preko biblijskih izvješća, daleko jednostavnija i skromnija, i da je na temelju usmenih predaja, koje su prethodile pisanoj formi tekstova, pisana daleko kasnije, negdje u šestom pretkršćanskom stoljeću, da je doradivana poslije babilonskoga sužanjstva, a autori knjiga Ljetopisa svoje djelo, u kojemu nalazimo drugačiji lik Salomona, pišu negdje u drugom pretkršćanskom stoljeću.¹ Isto tako treba reći da pred očima imamo idealan lik koji je predstavljen kako bi čitateljima davao nadu za budućnost, a često puta autor(i) daje/u sliku svojega vremena i formulira vlastite želje i potrebe, pa i ideale. U takav okvir bismo morali smjestiti Salomona.

Prilog želi prikazati, gotovo isključivo na temelju biblijskih tekstova, veličinu kralja Salomona, ali i padove, Salomona kao graditelja, diplomata, državnika, mudraca...

Prvi dio nastoji osvijetliti povijesni okvir kraljevstva na čije će prijestolje sjesti Salomon. U tom kontekstu ukratko je prikazano Davidovo vladanje i baština koju će naslijediti njegov sin Salomon.

Salomonovo rođenje sadržaj je drugoga dijela. Unatoč Davidovim grijesima, Salomon na svijet dolazi kao »ljubljen od Jahve«, što znači da ga je Bog predodredio za Davidova nasljednika na prijestolju. Salomonu je, u naumu da postane kralj, uvelike pomogla i njegova majka Bat-Šeba. Ona je bila svjesna svojega položaja te je znala iskoristiti svoja prava povezana s tim položajem.² Kao kraljica majka, kraljeva savjetnica, postigla je da Salomon naslijedi prijestolje, te je poslije Davi-

¹ H. KAISER, Wer war Salomo?, u: *Welt und Umwelt der Bibel. Archäologie. Kunst. Geschichte* (2012.)4, str. 7.-9. Usp. isto tako W. DIETRICH, *Die frühe Königszeit in Israel. 10. Jahrhundert v. Chr.*, Kohlhammer, Stuttgart, Berlin, Köln, 1997., str. 85.-93., 112.-147., 148.-201., 253.-259.; J. WERLITZ, *Die Bücher der Könige*, Katholisches Bibelwerk, Stuttgart, 2002.; A. KUNZ-LÜBCKE, *Salomo - von der Weisheit eines Frauenliebhabers*, Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig, 2004.; O. KEEL, E. A. KNAUF, T. STAUBLI, *Salomons Tempel*, Academic Press, Fribourg, 2004.; H. KRAUS, M. KÜCHLER, *Salomo der weise König*, Kohlhammer, Stuttgart, Berlin, Köln, 2012.; I. MÜLLNER, *Das hörende Herz. Weisheit in der hebräischen Bibel*, Kohlhammer, Stuttgart, Berlin, Köln, 2006.; P. SÄRKIÖ, Salomo, u: *Theologische Realenzyklopädie* (TRE). *Studienausgabe*, sv. III, Walter de Gruyter, Berlin - New York, 1998., str. 724.-727.; G. STEMBERGER, Salomo, u: *Theologische Realenzyklopädie*, str. 727.-730.; M. LATTKE; Salomo, u: H. DIETER BETZ i dr. (izd.), *Religion in Geschichte und Gegenwart. Handwörterbuch für Theologie und Religionswissenschaft* (RGG). *Vierte, völlig neu bearbeitete Auflage*, sv. 7 R-S, Mohr Siebeck, Tübingen, 2004., str. 801.-804.; O. KEEL, *Die Geschichte Jerusalems und die Entstehung des Monotheismus. Teil 1*, Vandenhoeck und Ruprecht, Göttingen, 2007., str. 234.-337.

² 1 Kr 1,19s.; 2,13ss.

dove smrti sačuvala svoj politički utjecaj.³ Na ovaj se dio nadovezuje i treći dio koji opisuje Salomonov uspon na vlast. Uspio je to kao kandidat dvorske stranke koja je pobijedila opoziciju.

O veličini Salomonova hrama, sjaju kraljevskih palača te drugih građevina iz njegova doba govori četvrti dio. Svojom graditeljskom djelatnošću Salomon je mnoge gradove proširio i utvrdio. Jeruzalem je učinio veličanstvenom rezidencijom s Hramom i palačom.⁴

Peti i šesti dio, koji govore o kraljevim diplomatskim sposobnostima i miru za vrijeme njegove vladavine, povezani su. Koristio se diplomatskim vezama i vještinama kako bi očuvao svoje kraljevstvo.

Na takvu Salomonovu politiku nastavlja se i sedmi dio, govoreći o Salomonovu rastrošnom upravljanju koje će dovesti do katastrofalnih posljedica.

Salomonove trgovačke vještine tema su osmoga dijela. Salomon je trgovinom i porizima ostvarivao velike dohotke. Problem je bio u tomu što je Salomon trošio više nego što mu je pristizalo.⁵

O Salomonu, kao kralju i početniku mudrosne književnosti u Izraelu, kojemu se pripisuje sva mudrosna književnost, govori deveti dio. Mudrosne knjige, koje će židovski pisci pisati stoljećima nakon Salomona, pripisuju se njemu. Razlog tomu su mudrost i razboritost koje mu je Jahve dao.

Na koncu rada donosimo »Salomonov zalaz« odnoso govoremo o svršetku njegova vladanja i smrti. Kraj njegova vladanja su obilježili brojni društveni nemiri i nepravde.

1. Povijesni okvir

Godinama prve istinske uspostave izraelskoga društva možemo nazvati godine koje su slijedile nakon Šaula i prethodile Salomonu. Iako je prouzročila probleme, ideja monarhije bila je prihvaćena. Kada su se plemena pod Jeroboamovim utjecajem odijelila, nisu mnogo toga promijenili u izvanjskim oblicima države kakvu je uspostavio Salomon. Događaji toga vremena stvorili su obrazac Izraelova života za mnoge naredne godine. Usprkos napetostima među različitim skupinama u Izraelu, kasniji naraštaji pozitivno su gledali na Davidovo i Salomonovo kraljevstvo. Deuteronomistički urednici Izraelovih povijesnih knjiga vidjeli su štošta sramotna u djelima ovih kraljeva, no nisu umanjili poštovanje prema njima. Naprotiv, Da-

³ Usp. H. HAAG, David i Bat-Šeba, u: H. HAAG, *Ljubav je jaka kao smrt, Veliki parovi u Bibliji*, KS, Zagreb, 2001., str. 82.-87.

⁴ Usp. Salomon, u: A. GRABNER-HAIDER (ur.), *Praktični biblijski leksikon*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1997., str. 358.

⁵ Usp. Salomon, u: BIBLIJSKI PRIRUČNIK, KS, Zagreb, 1989., str. 251.-262.

vidu su pripisali autorstvo većega dijela starozavjetne knjige Psalama, a Salomona proglasili utemeljiteljem »mudrosnoga pokreta« u staromu Izraelu. Bez obzira na njihove slabosti, ti su kraljevi, kao i njihovi nasljednici u Jeruzalemu, imali velik utjecaj na religijski i kulturni život svojega naroda.⁶

1.1. PRVI KORACI ZA PODIZANJE HRAMA JAHVINA

Za razliku od Šaula, David je bio karizmatička osoba. Uspio je nadići sumnjičavost i otpor plemena prema ideji kralja, te ujediniti čitav Izrael u izuzetno moćan savez. David je od Jebusejca Araune kupio gumno. To je bilo mjesto na kojemu je, prema predaji, Abraham trebao žrtvovati svojega sina Izaka, a David vidio anđela zatornika kako prijeti Izraelu. David je gumno pošteno platio, jer je na tomu mjestu nakanio sagraditi hram u čast Gospodinu. David je za to gumno izdvojio pedeset srebrnih šekela (oko 725 grama srebra). Sagradivši žrtvenik Jahvi prinio je paljenice i pričesnice. Danas je to gumno u tzv. Omarovoj džamiji, zvanog i Kupola nad pećinom. Premda je to silno želio, David nije imao prilike na tomu gumnu sagraditi hram. No, skupio je građu i pozvao najbolje zidare. 1 Ljet 22,8 i 28,3 ističu kako David nije bio dostojan da Gospodinu sagradi hram.⁷ Za vrijeme kralja Davida bilo je napetosti unutar kraljevske obitelji, koja se dodatno povećala diplomatskim ženinbama. Davidovo zlodjelo preljuba i ubojstva bilo je samo početak zala. Amon je silovao svoju polusestru Tamaru, što je osvetio njezin pravi brat Abšalom. On je kasnije podigao pobunu u kojoj je skoro svrgnut David. Kralj je morao bježati u Transjordaniju. Joab je unatoč kraljevoj zabrani ubio Abšaloma, te uspio zaustaviti sukob. Kako bi pridobio pobunjenike, David je uzeo Abšalomova zapovjednika Amasa za svojega glavnog zapovjednika. Njemu je povjerio da smiri drugu pobunu koja je izbila među sjevernjacima. Joab je ponovo ubio svojega takmaca i pošao ugušiti pobunu. David je to prihvatio i Joab je ostao zapovjednik vojske. Nakon Abšaloma Adonija je postao mogući nasljednik. Uz njega su bili Joab, Ebjatar i Judini knezovi. Protivničku stranu činili su Natan i jeruzalemski svećenik Sadok, te kraljevska garda iza koje je stajao Bat-Šebin sin Salomon.⁸

1.2. BIBLIJSKE I IZVANBIBLIJSKE PREDAJE O SALOMONU

Salomonova mudrost i vladavina mira su u Bibliji prikazani idealno, stvarnost je po svemu sudeći bila daleko skromnija.⁹ Pored biblijskih tekstova iz Prve knjige o kraljevima i i Prve i Druge knjige ljetopisa dobro je spomenuti i Talmud. »Tri su kralja isključena iz budućega vijeka: Jeroboam, Ahab i Manaše. Učitelji koji su ovaj

⁶ Usp. J. DRANE, *Uvod u Stari zavjet*, Teološki fakultet »Matija Vlačić Ilirik«, Zagreb, 2009., str. 81.-113.

⁷ Usp. isto tako A. REBIĆ, *Jeruzalem 3000 godina*, KS, Zagreb, 1998., str. 17.-29.

⁸ Usp. W. J. HARRINGTON, *Uvod u Stari zavjet*, KS, Zagreb, 1977., str. 51.-53.

⁹ C. TOMIĆ, *Davidovo doba*, Provincijalat hrvatskih franjevaca konventualaca, Zagreb, 1982., str. 254.

sud izrekli, htjeli su proglasiti isključenje i nedostojnost Salomona, Davidova sina. Tada se pojavi Davidova sjena i pred njima se baci na zemlju. No, ovi se učitelji nisu obazreli na nju. Zatim siđe oganj s neba i plamenovi zahvate njihova sjedišta. Ali ni tada se nisu dali smesti. Tada zagrmi snažni glas: 'On je onaj koji je podigao moju kuću! Izgradio ju je prije nego je mislio na svoju. Požurio je gradnju te je bila gotova za sedam godina, dok je za svoju utrošio trinaest godina. Zato je dostojno da bude ubrojen među spašene, a ne među osuđene.'¹⁰ Izgleda da Salomona spašava jedino gradnja doma Jahvina.

Biblijska izvješća o kralju Salomonu oblikovana su 400-500 godina poslije događaja o kojima je u njima riječ. Strahoviti događaji, kao što su osvajanje Južnoga židovskog kraljevstva, razaranje mnogih gradova, Jeruzalema i jeruzalemskoga hrama, ubojstvo velikoga broja zdravih i najsposobnijih muškaraca od strane Babilonije, snažno su utjecali na pisce biblijskih tekstova o kralju Salomonu. To ih je potaknulo da u prvi plan stave Salomonovo nastojanje oko izgradnje veličanstvena hrama u Jeruzalemu, njegovu miroljubivu međunarodnu politiku te njegovo odustanje od ratova i osvajanja, širokogrudnost spram vjere i vjerskih običaja drugih naroda.¹¹

Život i djelo Salomonovo zapisano nam je u Prvoj knjizi o kraljevima¹² i u Drugoj knjizi ljetopisa¹³. Prva knjiga o kraljevima nastala je u babilonskom izgnanstvu i s tog gledišta promatra sve događaje. Božji je narod ostao bez Hrama i bez kralja, bez domovine i bez države.¹⁴ Živio je u barakama, bez ikakva dostojanstva. Spoznao je da je jedini razlog toga okretanje protiv Boga, ali isto tako je shvatio da je jedina nada da se obrate i priznaju svoje grijehe. S toga gledišta promatrana je i Salomonova vladavina koja je pralik mesijanskoga kraljevstva mira i sjaja. Knjiga ljetopisa napisana je u trećemu stoljeću prije Krista. Hram je obnovljen, a Židovi raspršeni po cijelom svijetu. Samo je mala zajednica još živjela u Jeruzalemu. Ovom narodu pisac otkriva sjajnu prošlost i tako ulijeva nadu u budućnost. Mala zajednica u Jeruzalemu sveti je ostatak, nositelj Božjega obećanja i spasenja. Hram je jedino mjesto gdje se može susresti Bog. Zato se Salomon izdiže kao mudrac koji se želi samo svidjeti Bogu. A njegovo djelo, koje ostaje zauvijek, gradnja je Hrama koji je mjesto okupljanja zajednice pred Bogom. Oba su izvještaja teologija povijesti. Sve se promatra u svjetlu gradnje Hrama. Zato pisce ne zanima toliko sam Salomon, koliko gradnja Hrama.

¹⁰ Usp. isto, str. 255.-256. Usp. H. KAISER, *Wer war Salomo?*, str.8-9.

¹¹ Usp. V. B. JARAK, *Iz biblijske povijesti. Vječne pouke Knjige nad knjigama*, Zagreb, 2009., str. 130.-143.

¹² 1 Kr 1,1-11; 41

¹³ 2 Ljet 1-9

¹⁴ C. TOMIĆ, *Davidovo doba*, str. 256.

U Novomu zavjetu Salomon se spominje 4 puta: u Matejevu rodoslovlju¹⁵; u Isusovu govoru učenicima o potpunoj predanosti u Božju providnost¹⁶; u Isusovoj raspravi s protivnicima¹⁷; te u Stjepanovu govoru, kao graditelj doma Jahvina¹⁸. Novi zavjet cijeni Salomona i njegovo djelo, ali isto tako naglašava da je on samo lik i tip Mesije. Njegov je hram samo slika novoga hrama koji će Isus Krist podići u svom uskrsnuću (Iv 2,19).¹⁹

1.3. SALOMON NASLJEĐUJE DAVIDOVU BAŠTINU

David je uspio ujediniti podvojena izraelska plemena te stvoriti jaku državu i utemeljiti *pax Davidica*. Salomon je naslijedio tu veliku baštinu i uspio ju je uščuvati do kraja svojega života. Vremena za to bila su prikladna. Nijedna vanjska velesila nije mogla ugroziti kraljevstvo jer su sve sile Prednjega istoka bile u opadanju. Egipat je proživljavao teške krize. Nakon Ramzesa III. Egipat je brzo izgubio svoj ugled i moć. Osam Ramzesa (IV.-XI.) vladali su 80 godina u gradu Ramzesu. Za njihove vladavine Egipat je izgubio posjede u Kanaanu. Filistejci su zaposjeli plodni priobalni dio i zemlji dali ime Palestina. Smendes je uklonio posljednjega Ramzesa i uspostavio 21. egipatsku dinastiju (1085.-950. pr. Kr.). Nije stvoreno jedinstvo zemlje. Faraonova moć našla se u sve većem opadanju. Stvari se mijenjaju oko 950. godine pr. Kr., kada Libijac Šešonk uspostavlja 22. dinastiju. On stvara jedinstvo u zemlji. Egipatska moć ponovno se počinje osjećati i u Palestini. Ali to je već bilo pri kraju Salomonova kraljevanja. U Babiloniji su vladali Kasiti. U međunarodnoj politici bili su beznačajni. Asirija je u 13. st. prije Krista doživjela neočekivani uspon. Tukulti-Nimurta I. (1243.-1207.) osvojio je Babilon i izgradio novu prijestolnicu umjesto Ašura, na suprotnoj strani Tigrisa. Taj sjaj Asirije kratko je trajao. Aramejska plemena prodrli su i ugrozila Asiriju. U tom vremenu moglo se u Palestini stvoriti veliko kraljevstvo od Egipta do Eufrata. David u tomu uspijeva. Osvaja zemlje koje okružuju Izrael: Edom, Moab, Amon, aramejske kneževine i Filisteju.

Između Davida i Salomona postoji kontinuitet, ali i velika razlika. Salomonovo vrijeme jest vrijeme mira, gradnje, vrijeme kada cvate književnost i pjesništvo. I što bude dalje odmicalo Salomonovo vrijeme, to će pripovijesti o njemu biti blještavije, a njegovo vrijeme prikazivano kao »zlatno doba«.²⁰

¹⁵ Mt 1,6-7

¹⁶ Mt 6,29

¹⁷ Mt 12,42

¹⁸ Dj 7,46-50

¹⁹ C. TOMIĆ, *Davidovo doba*, str. 255.

²⁰ Usp. *isto*, str. 259.-260.

2. Salomonovo rođenje

Davidov prvi brak nije bio sretan. Svojemu tastu poslužio je kao sredstvo do cilja. David i Šaul su se sreli u vojnom taboru u Terebintskoj dolini, gdje su se Izraelci spremali za boj protiv Filistejaca. Ondje se David osvjedočio kako je filistejski borac Golijat svojom pojavom i borbom uplašio Izraelce. David se raspitivao o nagradi u slučaju pobjede Golijata, te saznao da je nagrada ruka kraljeve kćeri. Davida je ljubila Šaulova kći Mikala. Šaul je preko svojih uroda saznao da David nema veliki ženidbeni dar za njegovu kćer Mikalu i da ga ne može steći, pa mu je ta ljubav dobro došla. Predložio je Davidu da mu umjesto dara treba donijeti sto filistejskih obrezaka kao dokaz da je ubio stotinu Filistejaca, u dvije godine. David je taj prijedlog ispunio prije roka, te Šaul više nije imao izgovora da ga ne primi za zeta.²¹

2.1. NATAN PRENOSI OBEĆANJE JAHVINO

Nakon što je izgradio palaču te Jeruzalem učinio političkim i administrativnim državnim središtem, David u Jeruzalem prenosi Kovčeg saveza koji su Mojsije i Izraelci sagradili na Sinaju, te u kojemu se čuvaju ploče Saveza. Kovčeg je prenijet uz zvuke citara, harfa, bubnjeva, udaraljki... U tim trenucima David se, zajedno s narodom, veselio igrajući pred Gospodinom. Njegova žena Mikala prigovorila mu je kako je to njegovo ponašanje nedostojno jednoga kralja, te zbog tog svojega prigovora nije mogla imati poroda do dana svoje smrti. Davidu je obećan potomak koji će Bogu sagraditi dom, Hram.²² To se obećanje odnosi na Davidova sina i nasljednika, Salomona.

2.2. DAVIDOV GRIJEH

Kada je ušao u zrele godine i učvrstio kraljevstvo, David je vrijeme provodio u dokolici u svojoj palači. Tako je jedne večeri s krova spazio lijepu ženu, Bat-Šebu. David se propituje za identitet ljepotice, te je potom poziva u svoju palaču, odnosno šalje glasnike da ju dovedu njemu. David ne smatra zaprjekom činjenicu da je žena udana. Nezakonito dijete bilo bi nepoželjno za kralja kojega okružuje brojno zakonito potomstvo. No, iako je saznao da je udata, to ga nije spriječilo da legne s njom. Žena je zatrudnjela. Kako bi zataškao svoje nedjelo, David je pozvao njezina muža, Uriju, kući s bojišta, ne bi li ovaj legao sa svojom ženom. Razrađeni plan ne uspijeva te Urija, gajeći solidarnost s izraelskim drugovima koji logoruju na otvorenom polju, odbija svako dobročinstvo u kojemu bi samo on uživao. David nije uspio ni u drugom pokušaju da Uriju dovede na željeni put. Uspijeva trećim pokušajem, koji vodi hladnokrvnom ubojstvu. David ga vraća na bojište te ga postavlja u prve bojne redove kako bi poginuo, a on se oženio njegovom ženom. Tako je David nezakonito

²¹ 1 Sam 18; 19

²² 2 Sam 7,5-16

očinstvo pretvorio u zakonito time što je oženio Bat-Šebu, koja je najprije morala postati udovicom.²³ Jahve je Davidu zbog ovoga grijeha poslao proroka Natana koji mu posvješćuje njegove pogriješke.²⁴ Natan mu je prorekao da će dijete koje će se roditi iz toga grijeha umrijeti.²⁵ Tako je i bilo. Dijete, koje je Bat-Šeba rodila, umrlo je. David se pokajao za svoj grijeh. Bat-Šeba nanovo je začela i rodila Salomona.²⁶ Natan ga je nazvao imenom Jedidja, »ljubljeni od Jahve«, što označava da će Salomon doći po Božjem slobodnom izboru na prijestolje svojega oca, premda ima i drugih pretendenta s većim pravima na naslov.²⁷

3. Krvavi uspon Salomona

Salomonov uspon na kraljevski položaj bio je obilježen dvorskim intrigama i uporabom vojne sile, od samoga početka.²⁸ Njegov uspon bio je iznenađenje jer je on bio relativno nevažan sin. Osim bilješke o njegovu rođenju,²⁹ ne spominje se prije nego što je postao kralj.

3.1. BORBA ZA PRIJESTOLJE

David umire u vjeri. Do kraja je ostao vjeran Bogu, unatoč svim svojim grijesima i slabostima. Salomon je naslijedio veliko kraljevstvo. Važno je svratiti pozornost na Salomonovo podrijetlo i na način dolaska na vlast. Došao je na svijet kao dijete preljuba između Davida i Bat-Šebe, a konačno Bat-Šebino ponašanje u dvorskim intrigama nije bilo najkorektnije u vrijeme izbora Davidova nasljednika. Davidov čin preljuba i ubojstva na dvoru je bio poznat. Bat-Šebu ne možemo smatrati nedužnom žrtvom. Njezin muž shvatio je da ništa ne može promijeniti, te je dostojanstveno šutio. Tako je Salomon rastao u sredini koja je poznavala konkretni slijed događaja iz bliske prošlosti. Ti su događaji utjecali na njega, te se nije mogao ugodno osjećati. Stoga je bilo za očekivati kako će on tražiti način da se u takvoj sredini potvrdi, štoviše nametne. Davidova obitelj bila je brojna, te su Salomonove šanse da se domogne kraljevstva bile izuzetno niske. Na vlast je došao neskrivenim spletkama. Njegova je majka, uz pomoć proroka Natana, isposlovala da mu nasljednik na prijestolju bude Salomon. No njegovo preuzimanje prijestolja nije bilo jednostavno.³⁰ Salomon je protiv sebe imao jaku tradicionalističku stranku koju su

²³ H. HAAG, *David i Bat-Šeba*, str. 85.

²⁴ 2 Sam 12,7-12

²⁵ 2 Sam 12,14

²⁶ Usp. B. VELČIĆ, *David-čovjek po Božjem srcu*, u: *BD 2(2000.)*, str. 8.-13.

²⁷ 2 Sam 12,24-25g

²⁸ Usp. J. DRANE, *Uvod u Stari zavjet*, str. 81.-113.

²⁹ 2 Sam 12,24-25

³⁰ Usp. V. B. JARAK, *Iz biblijske povijesti. Vječne pouke Knjige nad knjigama*, str. 130.-143.

predvodili vojskovođa Joab i Ebjatar. Oni su željeli na prijestolje postaviti Adoniju, najstarijega Davidova sina, kojemu i pripada prijestolje. Salomon je pazio na pokrete svojih neprijatelja. Zavjerenici su postavili Salomonu mamac. Predložili su Adoniji da od Salomona zatraži za ženu Abišagu Šunamku, koja je njegovala kralja Davida. Ako mu Salomon da Abišagu, pokazat će se slabićem, a takvoga je lako ukloniti. Ako Salomon odbije molbu, ocrnit će ga pred narodom kako je okrutan prema bratu te mu uskraćuje ono najljudskije. Joab će pripremiti vojsku, Salomon će biti izveden pred narodni sud te će biti osuđen na smrt, a na njegovo mjesto postaviti će Adoniju. Adonija je došao k Bat-Šebi, Salomonovoj majci te je preko nje od kralja tražio Abišagu. Bat-Šeba zapravo je vodila politiku mladoga kralja. Došla je Salomonu te je tražila da dade Abišagu Adoniji za ženu. Znala je da to on ne će učiniti, nego da će ukloniti Adoniju. Tako je i bilo. Salomon je poslao Benaju, sina Jojadina, zapovjednika tjelesne kraljevske garde, da ubije Adoniju. Ovdje vidimo Salomonovu karakteristiku energična vladara koji se služi svim sredstvima da postigne svoj cilj.³¹ Salomon je nastavio demonstraciju sile. Svećenika Ebjataru nije ubio, ali ga je poslao u izgnanstvo. Nije ga ubio samo zbog toga što je Ebjatar nosio Kovčeg saveza i bio dobar Davidov prijatelj. Joab je uvidio svoju bezizlaznu poziciju. Odlazi u Šator Jahvin i hvata se za rogove žrtvenika da bi bio pošteđen. Kralju su to dojavili. Kralj posla Benaju da ubije Joaba. Benaja je odbio ubiti Joaba u Šatoru da ne obeščasti sveto mjesto. Vratio se kralju, a kralj mu zapovijedi da ga ubije u Šatoru. Benaja je izvršio kraljevu zapovijed. Sveto mjesto pruža azil onima koji počine ubojstvo nehotice, ali tko namjerno ubije svojega blišnjega, treba se pogubiti.³² A Joab je to učinio. Ostao je još Šimej, Benjaminovac, kojemu je David oprostio prokletstvo. Ali je na samrti Salomonu u oporuci rekao da ga ubije. Salomon je naredio Šimeju prisilni boravak u Jeruzalemu. Pod prijetnjom smrti zabranio mu je izlazak iz grada. I Šimej se držao toga. Nakon dvije godine Šimeju su pobjegla dvojica slugu k Akišu, kralju gatskom. Šimej osedla magarca i ode u Gat po svoje slugu. Vjerojatno je postojao ugovor, koji je već sklopio David, da se bjegunci moraju vratiti.³³ Šimej je vratio svoje slugu u Jeruzalem. Salomonu su javili da je Šimej izbivao iz Jeruzalema. I Salomon je zapovjedio Benaji da ga ubije.³⁴

3.2. SALOMONOVA KRIVNJA?

Pitanje je kolika je Salomonova krivnja u ubojstvima Joaba i Šimeja. On je samo izvršavao očevu oporuku. Joab je prolio nevinu krv, i zato mora snositi posljedice. On je bio Davidov vojskovođa. Pa ako Joab ne bude snosio posljedice, snositi će ih David i njegovo potomstvo. Isto je i s prokletstvom. Ono se sigurno ostvaruje

³¹ Usp. C. TOMIĆ, *Davidovo doba*, str. 262.-264.

³² *Isto*, str. 265.

³³ *Isto*, str. 266.

³⁴ Usp. *isto*, str. 264.-266.

zato ga treba ukloniti, ubiti onoga tko je izrekao prokletstvo da se ono ne spusti na Davidove sinove. Ipak je vjerojatnije da su posrijedi politička ubojstva. Salomon se ubojstvima rješava neprijateljske stranke. Nakon ovoga Benaja postaje vojskovođa umjesto Joaba, a Sadok svećenik umjesto Ebjatara. Tako je Salomon učvrstio svoje kraljevstvo. Demonstracija straha i sile, što tako imponira istočnjacima, nametnula se Izraelu.³⁵

Joab je pobio gotovo svu kraljevsku obitelj iz Edoma. Spasio se samo princ Hadad. Pobjegao je u Egipt. Faraon ga je lijepo primio, dao mu kuću i zemlju. Računao je na njega u slučaju zavade s Izraelom. Hadad je zatražio od faraona da ga pusti kući nakon što je čuo da su David i Joab umrli. Faraon ga je pustio. Od tada je Hadad mogao slobodno četovati svojom zemljom. Napadao je karavane koje su preko njegove zemlje išle u Esjon – Geber na Akapskom zaljevu. Na sjeveru je bila teža situacija. David je uspio razbiti aramejsku konfederaciju te je zaposjeo Damask. Rezon se nije predao, nego je pobjegao u pustinju te je postao četovođa. Sada je pomislio da je pravi trenutak. Prodro je u Damask, istjerao je izraelsku vojsku te je zauzeo grad. Damask je bio najvažniji grad pokrajine Sirije. Bio je važno središte i još veće čvorište putova koji vode od Egipta do Male Azije i Mezopotamije. Neki misle da je Damask zauzet pred kraj Salomonova života, kada se osjetila slabost kraljevstva. Drugi misle da je Damask osvojen na početku Salomonova kraljevanja, ali da nije mogao kontrolirati cijelo područje. Tako su Salomonove karavane mogle nesmetano prolaziti tim područjem. Biblijski pisac oba ova neprijatelja, Hadada i Rezona, naziva zlom. Oni mrze Izraela. Protivnici su Božjega kraljevstva. Stoga ih treba uništiti. No, Salomon to ne čini. Kasniji će potomci osjetiti ovu pogriješku. Edom će postići punu slobodu i tako prekinuti Izraelu svaku vezu s trgovačkom lukom na Crvenom moru. A Damask će ojačati, stavit će se na čelo konfederacije sirijskih država-gradova. Tako će preuzeti kontrolu nad karavanskim putovima i postati trajna opasnost za Izrael.³⁶

3.3. POMAZANJE NA GIHONU

Salomon je po Davidovu naređenju pomazan za kralja na Gihonu.³⁷ Kao što je već rečeno, Davidov se stariji sin Adonija počeo ponašati kao neosporni nasljednik svojega oca. Sa svojim ocem bio je u vrlo dobrim odnosima te David nije imao ništa protiv toga. No tu Adonijinu namjeru zakomplicirali su Bat-Šeba i Natan razglasivši vijest kako David želi Salomona za svojega nasljednika. To su podržali zapovjednik kraljeve tjelesne straže časnik Benaja, njegovi vojnici plaćenici Kerećani i Pelećani, prorok Natan i ugledni svećenik Sadok. Ne gubeći vrijeme, prorok Natan

³⁵ Usp. C. TOMIĆ, *Davidovo doba*, str. 266.-267.

³⁶ Usp. *isto*, str. 267.-269.

³⁷ 1 Kr 1,38-39

i svećenik Sadok, izvan grada, kraj izvora Gihon, pomazuju Salomona za kralja. Zbog toga su se Adonija i njegovi pristaše razbježali. Adonija se sklonio u Svetište, jer se bojao za svoj život. Zatražio je zaštitu, te izrazio odanost novomu kralju. Salomon ga je pustio kući, uz prijetnju smrću učini li ikakvo zlo.³⁸

4. Salomon graditelj

Salomon je bio velik, strastven graditelj. Graditeljsku strast naslijedio je od svojega oca. Njegov prvi graditeljski pothvat bila je veličanstvena kraljeva palača, nešto sjevernije od sionske tvrđave. Zatim je planirao sagraditi hram za koji će se pročuti po čitavu egipatskom kraljevstvu.

4.1. DOM JAHVIN

Jahve je Davidu jasno dao do znanja da ne želi da on sagradi Hram. Davidu je Bog obećao potomka koji će utvrditi njegovo kraljevstvo i njegovo prijestolje. Obećao mu je da će njegov potomak podići dom imenu Jahvinu, izgraditi Hram. Nadalje, daje mu obećanje da će njegovu potomku biti otac, a ovaj njemu sin. Davidovo kraljevstvo utvrdit će sam Bog i ono će trajati dovijeka. Salomon je samo prva osoba u nizu ovoga proroštva, a cijelom Davidovu potomstvu zajamčeno je dovijeka.³⁹

4.1.1. Gradnja Hrama

David Salomonu daje svečanu zadaću⁴⁰ i nacрте za Hram⁴¹. Nacrt je od Boga, a napravljen je po uzorku Mojsijeva Šatora. David je sinu predao i popis hramskih službi.⁴² Neka gradi, jer će Bog biti s njim.⁴³ Salomon je sagradio hram na tlu koje je pribavio David.⁴⁴ Mjesto za gradnju hrama odredio je anđeo koji je sijao kugu, zbog Davidova grijeha, kada je David naredio da se prebroji narod. Kuga se već približavala Jeruzalemu kada je David molio Jahvu da bolest prestane. Jahve je uslišao Davidovu molbu te se anđeo zaustavio 500 m od Davidova dvora, na gumnu Arane Jebusejca. Prorok Gad pozvao je Davida da na tom gumnu podigne žrtvenik. Mjesto se nalazilo na 744 m visine.⁴⁵ Radi se o stjenovitom brježuljku sjeverno od Ofela, koji je sačinjavao istočno brdo na kojemu se onda prostirao grad. U nj se ulazilo s istoka. Jedna od hipoteza jest da je golema stijena, koju sada obuhvaća

³⁸ Usp. V. B. JARAK, *Iz biblijske povijesti. Vječne pouke Knjige nad knjigama*, str. 130.-143.

³⁹ Usp. B. ODOBAŠIĆ, *Božji savez s Davidom*, u: *BD 2(2000.)*, str. 18.-22.

⁴⁰ 1 Ljet 28,9-10

⁴¹ 1 Ljet 28,11-19

⁴² 1 Ljet 23-26

⁴³ J. OBERŠKI, A. REBIĆ, *Biblijska povijest Staroga i Novoga zavjeta*, HKD, Zagreb, 1972., str. 73.-76.

⁴⁴ 2 Ljet 3,1

⁴⁵ Usp. C. TOMIĆ, *Davidovo doba*, str. 294.-296.

Kupola, bila dio hramske građevine. To je privlačna teorija jer se ispod stijene nalazi prostrana špilja u koju se mogao bacati pepeo i otpadci žrtava te je kanal, koji ide prema sjeveru, mogao nositi krv žrtava zajedno s vodom koja se uporabljivala za različita čišćenja. Poteškoću ove teorije nalazimo u tomu što zahtijeva da je hram bio izgrađen na vrlo prljavom dijelu brježuljka.⁴⁶ To mjesto stoljećima je bilo židovski hram, najsvetije mjesto za Židove. Rimljani su ga 70. godine n. e. srušili. Od 7. stoljeća do danas na tomu se prostoru nalaze dvije islamske svetinje, Omarova džamija i džamija Al Aksa. Hramovi su u Kanaanu postojali i prije naseljavanja Izraelaca. Iako je Hram bio građen po uzoru na Sveti šator, Salomon se u mnogo toga ugledao na hramove u Egiptu i Feniciji. Bio je veličanstveno zdanje. S gradnjom Hrama Salomon je uveo u Izrael siro-feničku kulturu i civilizaciju.⁴⁷ Hram i okolne palače bile su karakteristične za moćnoga orijentalnog vladara.⁴⁸

David je već pripremio gotovo cjelokupan materijal. Kamen su klesali kamenoresci u blizini Jeruzalema. Pribavio je sto tisuća zlatnih talenata, milijun srebrnih talenata i željeza bez mjere. Osigurao je tuč od čega se pravilo mjedeno more, stupovi i posuđe. David je predložio da i izraelski knezovi i starješine daju dobrovoljan prilog. Tako je skupio stotinu tisuća zlatnih talenata, tisuću srebrnih talenata i željeza stotinu tisuća talenata. Željezo se nije uporabljivalo kod gradnje hrama. Ono je ratni materijal, a gradi se Dom mira. Čempresovina i cedar dovozili su se preko Tira. Taj je dogovor detaljnije odredio Salomon. David je organizirao i kult: službu svećenika, levita, pjevača i svirača. Salomon će tomu dati svoj doprinos.⁴⁹ Postavši kraljem Salomon je započeo s gradnjom hrama. Zaposlio je 70.000 nosača tereta, 80.000 tesara kamena u planini, 3.600 nadstojnika. Sve se radilo rukama i oruđem koje je bilo karakteristično za ondašnje željezno doba.⁵⁰

Prva i Druga knjiga ljetopisa donose nam opis Hrama.⁵¹ Biblijski pisac opisuje Hram u nastajanju tako da nam cjelina ostaje nedokučiva. Josip Flavije i Mišna opisuju Hram, ali oni imaju u vidu obnovljeni Hram. Neke naznake možemo dobiti od proroka Ezekijela koji je vidio i doživio Salomonov Hram. Arheologija nam ne može pomoći jer su na tom mjestu zabranjena iskapanja zbog toga što je to mjesto posebno sveto za muslimane. Ezekiel, u svojoj viziji novoga Hrama, u mislima ima Salomonov Hram. Tako kaže da se Hram vidi sa svih strana. Oko Hrama je predvorje ograđeno s tri reda klesanoga kamena i jednim redom tesanih cedrovih

⁴⁶ Usp. R. E. BROWN, J. J. CASTELOT, J. A. FITZMYER, J. J. KSELMAN, J. J. MCKENZIE, D. M. STANLEY, *Biblijska teologija Staroga i Novoga zavjeta*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1980., str. 85.-92.

⁴⁷ Usp. A. REBIĆ, *Biblijske starine*, KS, Zagreb, 1983., str. 175.-179.

⁴⁸ Usp. A. REBIĆ, *Jeruzalem 3000 godina*, str. 17.-29.

⁴⁹ Usp. C. TOMIĆ, *Davidovo doba*, str. 296.

⁵⁰ Usp. A. REBIĆ, *Biblijske starine*, str. 175.-179.

⁵¹ 1 Ljet 6; 7,13-51; 2 Ljet 3-4

greda. To je unutarnje predvorje. Postoje razna mišljenja o planu Hrama. Neki misle ta je to bilo nešto jedinstveno. Drugi smatraju da je to literarna konstrukcija ili traže uzorak Hrama u egipatskim hramovima. C. W. McEwan je 1936. godine otkrio nacrt hrama u Tell Tainatu u Siriji. Iz nacрта je bilo očito da je i Salomonov Hram građen po sličnim nacrtima. Dakle, uzor su bili sirijski hramovi. To je pravokutna zgrada, podijeljena u tri dijela s dva stupa na pročelju. Ovaj je hram imao 12,5 m širine i 25 m dužine. A Salomonov Hram 10 m širine, 30 m dužine i 15 m visine. Potvrdu tomu nam daje i sama Biblija. Hram su gradili Hiramovi graditelji. Arhitekt i nadglednik bio je Hiram, sin udovice iz Naftalijeva plemena, otac mu je bio iz Tira. On je već imao gotove uzorke hramova iz svoje zemlje. Po tom planu stvara i Hram u Jeruzalemu.⁵²

Hram su činili unutarnje i vanjsko dvorište, predvorje hrama, Svetište i Svetinja nad Svetinjama.

a) *Svetište Hrama* – Svetište je bilo podijeljeno u tri dijela: Trijem, *Hekal* i *Debir*. Trijem je bio dug 10 lakata (5 m). Visina je 120 lakata (60 m), vjerojatnije je bila kao i visina Hrama 30 lakata (15 m). Nije ničim bio ukrašen. Morao je svima koji ulaze ulijevati osjećaj jednostavnosti i siromaštva. Iz Trijema se ulazilo u *Hekal* kroz dvokrilna vrata od maslinova drveta. Krila na vratima bila su od čempresa, ukrašena urezanim i pozlaćenim kerubinima, palmama i rastvorenim cvjetovima. *Hekal* (Svetinja) bila je najveća dvorana. Njezine su strane dugačke 40 lakata (20 m), a visina je 30 lakata (15 m). Pod je od čempresovine, prekriven zlatom, a strop je od cedrovih greda. Zidovi su ukrašeni likovima kerubina, palmi i rastvorenih cvjetova. Svjetlo je ulazilo kroz prozore pri vrhu. U sredini *Hekala* nalazio se kadioni žrtvenik, od cedrovine, optočen zlatom. Širok i dug 1 m, a visok je bio 1,5 m. Na uglovima je imao rogove. S desne strane nalazio se zlatni stol za prinesene hljebove. Bilo je 10 takvih stolova, po 5 sa svake strane.⁵³ Svake se subote na stol stavljalo 12 beskvasnih kruhova koje su pekli svećenici od najboljega brašna. Pojeli su ih svećenici koji su završavali i započinjali svoju službu. Tu su i zlatne posudice za tamjan. Deset zlatnih svijećnjaka nalazilo se po 5 sa svake strane žrtvenika. *Hekal* i *Debir* dijelio je pregradni zid od čempresova drveta.⁵⁴ U *Debir* se ulazilo preko pet stepenica te kroz dvokrilna vrata od maslinova drveta, ukrašena kerubinima, palmama i cvjetovima, a sve je bilo pozlačeno. Kad su se vrata otvorila vidjela se »zaštitna zavjesa« izrađena od ljubičastoga baršuna, grimiza, karnezina i beza, te izvezenih kerubina na njoj. *Debir* je bio 20 lakata (10 m) dug i širok. U njemu se čuvao Kovčeg saveza. Pod je bio obložen čempresovim daskama, a zidovi cedrovim daskama.

⁵² Usp. C. TOMIĆ, *Davidovo doba*, str. 297.-299.

⁵³ 2 Ljet 4,8

⁵⁴ C. TOMIĆ, *Davidovo doba*, str. 300.

Bili su urezani ukrasi, a sve obloženo zlatom. Nigdje se nije vidio kamen. U *Debiru* su najviše impresionirala dva kerubina od maslinova drveta, optočena zlatom, visine 5 m, visine krila 5 lakata, a razmak krila 10 lakata. Ispunjavali su *Debir* s kraja na kraj. Čuvali su Kovčeg nad koji su se nadvili.⁵⁵ Cijeli je Hram bio ukrašen likovima kerubina. Ime im dolazi od akadске riječi i znači moliti, blagoslivljati. Ako su okrenuti prema gore, to je znak molitve, a ako su okrenuti prema dolje, označuju blagoslivljanje. Poznati su u babilonskoj i asirskoj kulturi. Prikazuju se u početku u ljudskom obliku s dva roga. Kasnije u obliku lava ili bika. Poznaje ih i Egipat. Na sarkofagu Tutankamona imamo anđela s krilima u ljudskom obliku. U Bibliji su kerubini čuvari raja, pratioci Jahvine objave, znak Jahvine prisutnosti. Oni nisu ni bogovi ni polubogovi, nisu različitih spolova. Jahve stoluje nad njima. Nisu proizvod mašte, nego su zbiljska bića. Salomon se poslužio likovima koji su već bili poznati u njegovo vrijeme, da izrazi stvarnost višega svijeta.⁵⁶

- b) *Stupovi svijeta* – Na tri strane Hrama bile su sažidane pobočne prostorije, prizemlje i tri kata. Postojao je samo jedan ulaz, s južne strane. Ove prostorije služile su kao spremišta za hranu, sveto posuđe, sveta jela i za stanovanje svećenicima. U Transjordaniji Salomon je dao saliti dva stupa od tuča, visokih 18 lakata, a obujma 12 lakata. Bili su šuplji, a zid je bio debeo 4 prsta. Završavali su kapitelima s dvjema glavicama. Jedna je imala oblik ljljana, a druga mogranja. Sve je povezano pletrom i lančastom žicom. Ovi stupovi nemaju nikakvu funkciju. Nazvani su Jahin i Boaz. Ne zna se koje im je značenje: stabla života, stup od oblaka, molitveni obrasci, početna slova nekog proročanstva, svemirski simbolizam...⁵⁷
- c) *Predvorje Hrama*⁵⁸ – Oko Hrama se nalazilo unutrašnje predvorje, ograđeno s tri reda klesanoga kamena i jednim redom tesanih cedrovih greda. Salomon je na mjestu gdje je David podigao žrtvenik dao sagraditi još veći žrtvenik. Podnožje od 20 lakata i visine 10 lakata, bilo je 4 puta veće nego Davidov žrtvenik. Blage stube vodile su do vrha gdje je gorjela vječna vatra. Kroz rešetke padao je pepeo na kameno tlo koje se lako čistilo. Na uglovima su se nalazili rogovi. U predvorju se nalazilo i Mjedeno more, golemi bazen visok 5 lakata s obodnicom od 30 lakata. Sadržavalo je 2000 bata vode (45.000 l), te počivalo na 12 volova, 3 na svakoj strani, koji su gledali prema van. Bilo je i deset kola, svaka na četiri kotača od tuča, visoka 3 lakta, a podnožje im je bilo četiri prema četiri lakta.⁵⁹ Na njima su bili manji umivaonici. Bilo je potrebno 7 godina za pripremu gradnje.

⁵⁵ Usp. *isto*, str. 299.-300.

⁵⁶ Usp. *isto*, str. 300.-302.

⁵⁷ Usp. *isto*, str. 302.-303.

⁵⁸ 1 Kr 7,23-50

⁵⁹ C. TOMIĆ, *Davidovo doba*, str. 303.

4.1.2. Posveta Hrama

Izraelska religija jest povijesna religija. Zato simbolizam treba tražiti u događajima povijesti spasenja, a ne u mitovima ili kozmologiji. Prijenosom Kovčega⁶⁰, u prazni Hram, na neki način ulazi sva dotadašnja povijest spasenja. Jahve zauzima svoje mjesto. Zato je Salomon pozvao u Jeruzalem sve Izraelove starješine, plemenske knezove i glavare obitelji. U Mezopotamiji i Kanaanu hramovi su privatne kapele u sklopu kraljevske palače. I Hram je usko povezan s Davidovim domom. Kralj je predstavnik Jahvin pred narodom, stoga je usko povezan s Hramom. Ali je to ipak, prije svega, narodno svetište, mjesto susreta Jahve sa svojim narodom. Zato je prijenos Kovčega u Hram znak Božje prisutnosti. Svečanost posvete Hrama slavljena je mjesec dana prije konačnoga završetka, zbog blagdana Sjenica. Salomon je počeo graditi Hram 480 godina nakon izlaska iz Egipta, četvrte godine svojega kraljevanja u mjesecu zivu (travanj-svibanj). Brojka 480 simbolična je, 12x40, nosi simboličko značenje. Flavije Josip tvrdi da je Hram podignut 240 godina poslije Tira, a Tir je bio podignut 1 godinu prije razorenja Troje 1207. godine. To bi bila 968. godina (1207+1-240). Hram je podignut 143 godine prije Kartage, a ona 72 godine prije Rima koji je podignut 753. godine prije Krista. I tada se radi o 968. godini (753+72+143). Problem je taj što je utemeljenje i Rima i Kartage i Tira legendarno. Znamo da Salomon vlada od 970. do 930. godine pr. Kr. Posveta je bila oko 960. godine. Salomon je obavio prijenos Kovčega prvoga dana Sjenica, 15. tišrija. Stupao je pred Kovčegom u svečanom ruhu i u pratnji straže, okružen starješinama i knezovima. Pratili su ga leviti i svećenici koji su trubili u trube. Svećenici su nosili Kovčeg. Kada su ga unijeli u Debir, pod krila kerubina, slava je Jahvina ispunila Hram. Svećenici nisu mogli nastaviti službu. Salomon je počeo hvalospjev tajanstvenom, ali prisutnom Bogu. Jahve, nedohvatljiv čovjeku, odlučio je boraviti u Hramu. To je putokaz prema utjelovljenju.⁶¹

Prvim govorom⁶² hvalio je i blagoslivljao Gospodina, koji je ispunio obećanje što ga dade ocu Davidu.⁶³ U ovom govoru dolazi do izražaja teologija o imenu. Hram je prebivalište, kuća Jahvina, stoga vjernik žudi za Hramom gdje može gledati lice Jahvino. Ne radi se o magijskom poimanju. Da se naglasi Božja transcendentija govori se o slavi Jahvinoj, o Božjem imenu, a kasnije o *Šekinah*-boravištu Jahvinu. Ovi izrazi označavaju Božju osobu.

Drugi govor⁶⁴ uzvišena je molitva. Dok su se drugi vladari hvalili što su podigli hramove božanstvima te tako na neki način zadobili vlast nad njima, Salomon se poni-

⁶⁰ 1 Kr 8,1-13

⁶¹ Usp. C. TOMIĆ, *Davidovo doba*, str. 308.-309.

⁶² 1 Kr 8,15-21

⁶³ C. TOMIĆ, *Davidovo doba*, str. 310.

⁶⁴ 1 Kr 8,22-53

zio. Pred svim izraelskim pukom, kleknuo je na koljena i započeo molitvu zahvale. Molitva je postala izraz boli, ali i pouzdanja u Božje milosrđe. Ova molitva »sedam zaziva«⁶⁵ odzvanja monoteizmom koji sada središte ima u Hramu. Treći govor⁶⁶ blagoslov je puka. Upućen je izgnanicima. Bog uvijek ispunjava svoja obećanja. Završava se poklikom: »Jahve je jedini Bog i nema drugoga!«⁶⁷

Salomon je u Hramu prinio prve žrtve, paljenice, pričesnice i prinosnice u obliku 22.000 volova i 120.000 ovaca. Prinostilo se na velikom žrtveniku, na tučanom Mojsijevu žrtveniku, koji je prenio iz Gibeona, i na prigodnim žrtvenicima. Slavilo se sedam dana. Tako je Hram bio posvećen.⁶⁸ Ta se svečanost slavila sedam dana jer se posveta Hrama podudarala s blagdanom sjenica, koji je trajao sedam dana. Jahve je uslišao Salomonove molitve, te mu obećao da će uvijek imati nasljednika na izraelskom prijestolju, samo ako bude držao Jahvine naredbe i zakone. Glede službe u Hramu, Salomon je triput u godini Jahvi prinostio paljenice i pričesnice te je tako dovršio Hram.⁶⁹

4.2. SALOMONOV DVOR

Šaul nije imao dvora. David je imao dvor od cedrovine u Jeruzalemu. U njemu je živio i Salomon. Ali on tu nije imao mjesta. Izgradio je sebi veći, raskošniji dvor u kojemu će se očitovati njegova snaga i snaga njegova naroda. Hram i dvor po običaju čine jednu cjelinu. Sve je raspoređeno prema pećini na kojoj je David podigao žrtvenik. Oko ove pećine nalazio se Hram i hramsko dvorište. Podno uzvisine nalazilo se donje dvorište. Kraljev se dvor nadovezivao prema Davidovu gradu. Predradnje su bile velike. Trebalo je zatrpati kosinu u gradu, poravnati zemljište, stvoriti obrambene zidine i postaviti temelje od birana kamena.

Hram je Salomon izgradio jednostavno. Svoj dvor će naprotiv načiniti mnogo raskošnije i impozantnije. Biblijski pisac ne govori o dvoru mnogo. Iz ovih izvještaja ne možemo znati kako je dvor izgledao. Svetoga pisca ne zanima ova profana gradnja. Za gradnju Hrama Salomon je utrošio 7, a za dvor 13 godina. Neki misle da se broj 13 odnosi na obje građevine, ali kasnije se naglašava da je za hram i dvor utrošeno 20 godina. Iz ovoga možemo zaključiti o kakvom se složenu zahvatu radilo.⁷⁰

Palače kraljevskoga dvora bile su izgrađene oko dvaju dvorišta.⁷¹ U prvomu se nalazio »Dvor od libanonske šume«. To je bila velika dvorana duga 100 lakata, široka

⁶⁵ 1 Kr 8,31-53

⁶⁶ 1 Kr 8,56-61

⁶⁷ Usp. C. TOMIĆ, *Davidovo doba*, str. 310.-312.

⁶⁸ Usp. *isto*, str. 312.

⁶⁹ 1 Kr 10,25

⁷⁰ Usp. C. TOMIĆ, *Davidovo doba*, str. 314.-315.

⁷¹ *Isto*, str. 315.

50, a visoka 30. Počivala je na 45 cedrovih stupova koji su bili podijeljeni u tri reda, a visoki 8-9 m. Na vrhovima imali su bogate kapitele. Svjetlo je ulazilo kroz tri reda četverokutnih, malih prozora. Dvoja su vrata vodila u dvoranu. Kada je čovjek ulazio u dvoranu, nalazio se kao u nekoj šumi. Otuda i ime. Dvorana je vjerojatno služila kao skladište oružja ili riznica. Naime, Salomon je dao izraditi 300 velikih štitova od kovanoga zlata, svaki od 600 zlatnih šekela (10 kg) i 300 manjih štitova, od 3 zlatne mine (2,5 kg). Pohranio ih je u »Libanonsku šumu«. Sve zlatno posuđe nalazilo se u toj prostoriji. Ništa nije bilo od srebra jer se ono smatralo nevažnim. Pet godina nakon Salomonove smrti Roboam je morao sve štitove predati kao danak faraonu Šešonku. Dalje se spominje »Trijem od stupova«. Bio je 50 lakata dug i 30 širok. Vjerojatno je to bila dvorana za prijem. Zatim imamo »Prijestolni trijem«. U ovoj dvorani, cijeloj od cedrovine, Salomon je primao poslanstva. U njoj je bilo »veliko prijestolje od bjelokosti obloženo čistim zlatom«. Imalo je 6 stuba, sa svake strane bio je lav, straga teleća glava, a kod ručica dva lava. U Megidu je pronađena pločica koja osvjetljava ovo prijestolje. U drugom unutarnjem dvorištu nalazile su se privatne kraljeve odaje, njegov harem i posebni dvor za najugledniju ženu – faraonovu kći. Sve su te zgrade bile istog oblika, građene od klesanoga kamena koji se vadio iz kamenoloma u blizini Jeruzalema. Cedar je bio iz Libanona.⁷²

Ova zdanja pokazuju ugled i moć Izraela u Salomonovo vrijeme. Izrael postaje središte trgovine, važan poslovni centar. Biblijski pisac ne pokazuje neraspoloženje prema toj gradnji. Osjeća se ponos i radost. Kraljev sjaj, sjaj je i naroda jer su kralj i narod jedno. Ipak su narod i duhovni vođe uočili opasnost ovakva dvora. Nema-mo više Davidovu zvijezdu (dva trokuta jedan u drugomu, zemaljsko i nebesko) već samo Salomonovu (petokraku). Salomon je usmjeren na ovozemno, prolazno. Svoju je zvijezdu stavio na ulaz u *Debir* da pokaže kako je hram više slava kralja negoli Boga.⁷³

5. Salomon diplomat

David je bio vojnik. Proširio je i učvrstio kraljevstvo zahvaljujući svojim borcima i ratovima. Salomon nije takav. On je spretan političar i okretan diplomat. Naslijedenu baštinu nastoji očuvati spretnim diplomatskim ugovorima i savezima. Zato stvara prijateljstva od prvoga dana s Egiptom i velikim trgovačkim središtem Tirom.

5.1. DIPLOMATSKE VEZE

Politika stvaranja saveza sa susjednim državama, kako bi se učvrstio vlastiti položaj, nije bila strana Salomonu. Fenicija, Arabija, Sirija i Cilicija te neke države na

⁷² Usp. isto, str. 315.-317.

⁷³ Isto, str. 317.

sjeveru i istoku Afrike, sve su postale značajni trgovački partneri, dok su odnosi s Egiptom bili utvrđeni Salomonovim brakom s jednom egipatskom princezom.⁷⁴

Savez Izraela s Egiptom potvrđen je ženidbom Salomona s faraonovom kćeri. Što nam govori ovaj savez? Da je Izrael toliko jak ili je pak Egipat oslabio? Izgleda da je i jedno i drugo. Egipat je oslabio zbog unutarnjih borbi. Tek je Libijac Šešonk uspio uspostaviti jedinstvo oko 945. godine prije Krista. No, on nije prekinuo savez s Izraelom zbog faraonove kćeri, iako je podupirao Jeroboama, pobunjenika protiv Salomona. U prijašnjim vremenima nije se moglo ni zamisliti da se faraonova kćer uda za stranca. I to nam govori o slabosti Egipta. Faraonova kćer u miraz je donijela kralju grad Gezer. Gezer je važan grad. Nalazi se zapadno od Jeruzalema. To je utvrda koja brani pristup Jeruzalemu, ali brani i karavanski put. Taj grad David nije mogao osvojiti. Zato neki misle da se tu ipak radi o Gereru, mjestu u Negebu, na granici Egipta. Rješenje možemo naći u jednomu vojnom savezu Salomona i faraona.⁷⁵ Gezer je važan i Salomonu i faraonu. Salomon može nadzirati karavanske putove, ali ga nije mogao osvojiti zbog nedostatka bojnih kola i konja. Faraon mora plaćati za prolaz dvostruke tarife: Salomonu i Filistejcima u Gezeru. Stoga se Salomon i faraon udružuju. Faraon je omogućio Salomonu da osvoji Gezer, a sebi je time smanjio carinske prepreke. Salomon je utvrdio taj grad. Arheološkim iskapanjima pronađen je stražarski toranj Salomonov, obrambeni zid s kulama i utvrđenim vratima, te ostatci vodovoda. Savez s Egiptom Salomonu donosi i druge koristi. Radilo se o izmjeni poslanika i trgovine. Salomon je kupovao bojna kola u Egiptu da bi ih prodavao u maloazijskim državama. Ipak, najveći dobitak razmjena je ideja i kulture. Izrael preuzima od Egipta bogatu mudrosnu književnost. Već David uvodi nešto od egipatske uprave. Tako ima službu tajnika, bilježnika. Salomon će to nastaviti, ali i uvesti novu službu »prijatelj kralja«, tj. »privatni savjetnik«. Salomon je za faraonovu kćer izgradio raskošnu palaču. Ona sa sobom dovodi mnoštvo djevojaka, ropkinja, kao i svećenika, proroka i druge mudrace. Kuća faraonove kćeri odisala je bogatom kulturom Egipta. Biblijski pisac zna i posljedice ovoga saveza, stoga ne opisuje ovaj savez sa zanosom, kao što će opisati savez s kraljem iz Tira.⁷⁶

Iznimno je važan i savez s Hiramom. Fenički gradovi, Biblos, Sidon i Tir, oduvijek su povezani s Izraelom. Koncem drugoga tisućljeća njih su opustošili »narodi mora«. Filistejci su bili jedan od ogranaka toga naroda. Kada je David zadao Filistejcima konačni udarac, fenički gradovi ponovno su procvatili, s Tirom na čelu. Oni će se kao vrsni trgovci ubrzo proširiti po svem Sredozemlju. Koloniziraju Cipar,

⁷⁴ Usp. J. DRANE, *Uvod u Stari zavjet*, str. 81.-113.

⁷⁵ C. TOMIĆ, *Davidovo doba*, str. 279.

⁷⁶ Usp. isto, str. 278.-281.

Siciliju, Sardiniju, južnu Španjolsku.⁷⁷ Obavljaju trgovinsku razmjenu sa zemljama zapadne Afrike sve do Engleske. Posebno se ističe Hiram I. (969.-936.) koji proširuje grad. Povezuje grad na obali s obližnjim arhipelagom zatrpavši more te je tako stvorio velik prostor. Na tom zemljištu gradi svoje raskošne palače i blistava svetišta. Hiram je bio spreman pružiti svoje usluge. Još je njegov otac prijateljevao s Davidom. On je Davidu poslao građu da ovaj izgradi Davidov dvor. Kad je Hiram čuo da je Salomon postao novi kralj, poslao je svoje sluge Salomonu da se prijateljstvo nastavi i pod novim kraljem. Salomon je prihvatio ponudu. Imao je u planu velike gradnje i raširenu trgovinu, a za to mu je trebao moćan prijatelj. Dogovorili su posao. Hiram je Salomonu davao drva cedrovine i čempresovine koliko je htio, a Salomon njemu na godinu 20.000 kora pšenice (oko 73 tone) i isto toliko ječma, 20.000 kora ulja (oko 7.000 hektolitara) i isto toliko vina. Hiramove sluge sjekli su drva, ali Salomonovi ljudi morali su ta drva prebaciti do mora. Tada su opet Hiramovi ljudi napravili splavove i odvezli drva morem do luke Jafe, nasuprot Jeruzalemu. Odatle su opet Salomonove sluge taj materijal prenosili u Jeruzalem, koji se diže 800 m nad morem. Salomon je imao 30.000 ljudi kao radnu snagu. Svaki je mjesec slao 10.000 ljudi u Libanon. Salomon i Hiram sklopili su i druge poslove. Hiramovi graditelji pripremali su drvo i kamen za gradnju. Zajedno su gradili grad-tvornicu na Akapskom zaljevu Esjon - Geber. Hiram je pomagao Salomonu graditi i brodovlje i slao svoje mornare da otplove u bajoslovni Ofir. Nije štedio novac, imao ga je dovoljno. Ali se Salomon vrlo brzo našao u problemima.⁷⁸

5.2. IDOLOPOKLONSTVO

O drugim savezima se ne govori. Nisu važni. Ali da su postojali vidimo na temelju ženidbe Salomona sa ženama iz Moaba, Amona i Edoma. Bile su to političke, diplomatske ženidbe.⁷⁹ Ženidbama učvršćuje saveze s okolnim narodima. Iz tih zemalja Salomon je osiguravao stočni fond. Salomon je imao velik harem. Imao je 700 žena i 300 inoča.⁸⁰ Za usporedbu, David je imao 7 žena i 10 inoča. U harem su ulazile žene poganke. S njima i njihove ropkinje. Zbog političkoga značaja ženidbe, žene su sa sobom donosile i svoje idole, podizali su se oltari drugim bogovima. Tako su u blizini Hrama oltare imale Aštarta, boginja Sidonaca, Milkom, bog Amonaca i Kemoš, božanstvo Moaba. Tim su se božanstvima prinosile žrtve. Salomon više nije pripadao samo Jahvi, tako više nije slijedio vjernost oca Davida. Na gori, istočno od Jeruzalema, na Maslinskoj gori, podigao je svetišta božanstvima Egipta, Moaba, Sidonaca i Amonaca. Svećenici njegovih žena tu su prinosili žrtve. Imali su i svoja stada za žrtve. I sam Salomon u tomu je sudjelovao. Od vijeka je Izrael ljubomorno

⁷⁷ *Isto*, str. 281.

⁷⁸ *Usp. isto*, str. 281.-284.

⁷⁹ *Isto*, str. 284.

⁸⁰ 1 Kr 11,3

čuvao baštinu vjere. Plemenske starješine do sada su se borili protiv raznih poganskih kultova, a sada u srcu zemlje, u Jeruzalemu, niču razni hramovi idola.⁸¹

6. Salomonov mir

Za razliku od četrdeset godina Davidova vladanja ispunjena neprestanim borbama i krvavim ratovima bez milosrđa, Salomonovo kraljevanje ispunjeno je mirom na granicama i u unutrašnjosti. »*Juda i sav Izrael živjeli su bez straha, svaki pod svojom lozom i pod svojom smokvom, od Dana do Beer Šebe, svega vijeka Salomonova.*«⁸² Time je, prema biblijskom izvješću opisano najdulje razdoblje mira u izraelskoj zemlji. Salomon ipak brine i o obrani zemlje. Brine se o očuvanju Davidove baštine, te osiguravanju slobode i sigurnosti Davidovu kraljevstvu kako bi učvrstio mir. Obnovio je i utvrdio vojna otuđenja, vojsku opskrbio suvremenom oružanom tehnikom. David nije smatrao potrebnim utvrditi svoj grad, jer susjedni narodi nisu imali vremena ugroziti Jeruzalem. Danas ne možemo mnogo toga reći o zidinama koje je Salomon podigao za obranu grada. Zagonetnu riječ Milo uzima se kao neko zdanje sagrađeno na jednoj poravnanoj kosini. Vjeruje se da se radilo o obrambenom zidu koji je sa sjevera branio Davidov grad.⁸³ Salomon je modernizirao svoju vojsku. U vojnim skladištima nalazilo se prvoklasno željezno oružje, željezni mačevi, koplja, strjelice, lukovi i štitovi. Skladišta su se nalazila po Jeruzalemu, i po drugim utvrđenim gradovima. Izraelu nisu bila strana bojna kola koja su imala prodornu snagu, te sijala smrt po ravninama. Iz tog je razloga Izrael izbjegavao borbu na ravnim prostorima. Davidu je nedostajalo bogatstva, te još nije imao novca za njihovo uvođenje. Nedostajalo je i dobro spremljenih boraca i tehničkoga osoblja za popravak kola. No, već je Salomon uvidio značenje bojnih kola za obranu zemlje, te opskrbljuje njima svoju vojsku. Salomon je imao »*tisuću i četiri stotine bojnih kola i dvanaest tisuća konjanika, koje je raspodijelio po gradovima bojnih kola i kod kralja u Jeruzalemu*«⁸⁴. Kola su tražila velike izdatke. Stajala su šest stotina srebrnih šekela. Postojale su posebne škole za vježbanje ratnim kolima. Kola su podrazumijevala vozača, koji upravlja kolima, strijelca, koji baca strjelice na neprijateljske redove, i štitonošu koji obojicu brani štitom od neprijateljskih strijela. Ti su borci morali biti dobro izvježbani. U borbama su opasni okretaji bili nerijetki, pa su borci obično bili privezani uz kola kako pri okretajima ne bi ispali. Tehničari su se brinuli za konje i izvodili ih na taktičke vježbe. Svi ti podatci svjedoče o velikim izdadcima.⁸⁵ Salomon je na važnim strateškim mjestima i trgovačkim točkama izgradio gradove u kojima je postavio vojne jedinice, spremne za napad. Hasor,

⁸¹ Usp. C. TOMIĆ, *Davidovo doba*, str. 319.-320.

⁸² 1 Kr 5,5

⁸³ Usp. C. TOMIĆ, *Davidovo doba*, str. 322.-323.

⁸⁴ 2 Ljet 9,25

⁸⁵ Usp. C. TOMIĆ, *Davidovo doba*, str. 323.-325.

koji se nalazi nekoliko kilometara zapadno od Jordana, nadomak jezera Huleh, bio je važan vojni centar. Kontrolirao je karavanski put iz Sirije kroz udolinu Libanona i Hermona. Iskapanja su pokazala da je to bio ovelik grad s oko 40.000 stanovnika. Strateški i trgovački važan je grad Megido, koji je dominirao ezdrelonskom ravnicom. Kontrolirao je karavanski put iz Azije prema Egiptu. Utvrđenja koja je Salomon obnovio nalaze se u Gezeru, Bet Horonu Donjem, Baalatu i Tamaru u pustinji.⁸⁶ Salomon nije vodio ratove. Neki od razloga tomu jesu dobro utvrđivanje granica i opskrbljivanje vojske najmodernijim oružjem. Za vrijeme Salomonove vladavine nalazimo događaj koji će kasnije postati prava opasnost, te dovesti do podjele kraljevstva. Radi se o pobuni radnika. Narod je Salomona promatrao kao despota bez milosrđa. Otvarao je mnoga gradilišta unatoč tomu što je bilo malo radnika. Vrijeme građenja hrama i dvora odužilo se pa je narod podnio veliki napor. Svaka tri mjeseca nove kolone, pod bičevima goniča, kretale su u libanonske šume kao šumski radnici; drugi su prenosili teške balvane do mora i od mora do Jeruzalema.⁸⁷ Druge su se kolone kretale prema Esjon-Geberu, na jugu, a treće prema rudnicima u Arabi, talionice u Transjordaniji, i drugamo. Radnici su bili izloženi smrti zbog slabe ishrane i nezdravih nastambi. Pobunu protiv Salomona predvodio je pripadnik njegove službe, Jeroboam. Iako ga je Salomon namjeravao postaviti nadglednikom nad svim poslovima kuće Josipove, Jeroboamu nije bilo stalo do uvažena položaja. Salomon je tražio Jeroboama kako bi ga ubio, ali je on pobjegao u Egipat, gdje je ostao do Salomonove smrti. Nakon njegove smrti, Jeroboam se vraća s pobunjenicima da raskine teški jaram na leđima naroda.⁸⁸

7. Salomon upravitelj

Za mnoge velike radove i gradnje, koje je Salomon zamislio, potrebna je bila temeljita obnova u upravi zemlje. Potreban je bio veliki novac, radna snaga i namirnice. Politički razlozi za novu podjelu zemlje bili su još važniji. Salomon je htio centralizirati zemlju, otupjeti plemensku oštricu. Salomon je želio pod svojim žezlom stvoriti jaku, čvrsto povezanu, ujedinjenu naciju, stvoriti jednu suvremenu snažnu državu.⁸⁹ Vrhovnu upravu zemlje nije dirao, ali u razdiobi zemlje provodi pravu revoluciju.

Već je David uredio vrhovnu upravu zemlje po uzoru na Egipat. Razlikujemo tri područja: vojno, civilno i religiozno. Salomon je proširio Davidov sustav prema kojemu se svaka od dvanaest pokrajina njegova područja brinula za potrebe dvora tijekom jednoga mjeseca u godini. Razlog tomu proširivanju bilo je ubiranje po-

⁸⁶ C. TOMIĆ, *Davidovo doba*, str. 326.

⁸⁷ Usp. *isto*, str. 325.-328.

⁸⁸ Usp. *isto*, str., 327.-329.

⁸⁹ *Isto*, str. 286.

reza. Na čelo svake pokrajine postavio je po jednoga namjesnika.⁹⁰ Provincije su bile podijeljene na tri skupine: Efrajimovo i Manašeovo područje, sjeverna plemena i južna plemena s Benjaminom i Gadom. Judino pleme bilo je isključeno. I za namjesnike Salomon bira svoje srodnike. Namjesnici u svojim područjima imaju neograničenu vlast ubirati porez i razne namete. Kralj ih postavlja pa su oni tako prijatelji i pobornici režima i centralizacije. Oni su se brinuli, svaki po jedan mjesec, da kraljevu dvoru ništa ne manjka. Otprilike, dvor je dnevno trošio oko 13 tona finoga brašna i 26 tona običnoga. Treba pridodati i ječam i slamu te prvi otkos trave za konje. Brojka nije pretjerana jer je dvor brojio od 5.000 do 30.000 osoba, a trebalo je i Hiramu vraćati zajmove. Nameti za pokrajine bili su veliki. Ako računamo da je pojedina pokrajina imala oko 100.000 stanovnika, a k tomu su mnoge obitelji bile lišene muške radne snage zbog prisilnoga rada, vidimo da je život morao biti jako težak. Namjesnici su morali biti vrlo spretni da pakupe od naroda njegovu obvezu. Narod to nije dobro prihvatio. Čak su bili spremni platiti porez, no odbijala ih je ideja o postavljanju privilegirane elite koju bi narod uzdržavao. Tada je tek došlo do problema jer porezi, koje su pokrajine morale plaćati, nisu bili dovoljni za pokriće troškova pa je on uveo robovanje.⁹¹ Radovi su bili strogo uređeni. Na svakih 50 radnika dolazio je jedan nadglednik, pedesetnik. Pedesetnika je bilo 3.600, a nad njima je bilo 250 glavara službeničkih. Jednostavnom računicom dolazimo do broja 180.000 radnika. Nakon Salomona nestaje i služba »nadglednika za tlačenje«. Proroci će napadati svakoga tko pokušava iskorištavati radnika. Salomon je pretvorio zemlju Izraela u »*kuću ropstva*«, što će imati dalekosežne posljedice.⁹²

8. Salomon trgovac

U Salomonovo vrijeme posebno se obogatio Tir, grad kralja Hiram. Tir je uz gradove Biblos i Sidon stvorio bogatu trgovinu. Njihovi su brodovi kružili Sredozemljem i na feničko su primorje dovozili golema bogatstva. Preko Salomonove zemlje karavane su prenosile robu iz Egipta u područje Male Azije i Mezopotamije. Od njih je Salomon ubirao velik danak. Uz to je započeo i unosnu trgovinu bojnim kolima i konjima. Visoka cijena konja (150 srebrenih šekela, oko 1,7 kg zlata), nadmašila je cijena bojnih kola koja su bila četiri puta skuplja. Uspio je stvoriti monopol i postao jedini nabavljač bojnih kola i konja za male hetitske i aramejske kraljeve. To mu je omogućilo da donekle podmiri troškove svoje narodne obrane.⁹³

Zbog pomorske trgovine, koja ga je posebno privlačila jer je feničkim gradovima donosila veliko bogatstvo, Salomon se povezao sa svojim prijateljem Hiramom. Fe-

⁹⁰ 1 Kr 4,7-19

⁹¹ Usp. J. DRANE, *Uvod u Stari zavjet*, str. 81.-113.

⁹² C. TOMIĆ, *Davidovo doba*, str. 290.

⁹³ Usp. *isto*, str. 330.-331.

ničani, najpoznatiji moreplovci svijeta, redovito nisu napadali druge brodove nego su se samo branili ako su njihovi napadnuti. Salomon se obratio Hiramu jer nije znao graditi brodove, a nije imao ni sposobnih ljudi za plovidbu. Salomon je možda pokušao stvoriti trgovačku mornaricu na Sredozemlju. No morao je brzo odustati zbog svojega prijatelja i savjetnika Hirama. Da se pokušao natjecati sa Hiramom u mediteranskoj trgovini, bio bi odbijen. Razlog tomu je što su Feničani ljubomorno čuvali svoje pomorske trgovačke putove. Za pretpostaviti je da je Hiram Salomonu savjetovao da svoj trgovački plan ostvari na Crvenom moru, za koje fenički trgovci nisu bili zainteresirani. Tako se Salomon okreće trgovini prema bajoslovnom Ofiru na Crvenom moru.⁹⁴ Za tu plovidbu Hiram mu je osigurao svoje iskusne mornare.

Ofir je bio važan trgovački centar, kamo su brodovi iz Afrike i Indije dovozili svoj teret i zamjenjivali ga s drugim. Tu je trgovalo i Salomonovo brodovlje s feničkim mornarima. Donijeli su golemo blago, te sandalovinu (skupocjeno indijsko drvo) i ebanovinu (dragocjen materijal iz Afrike). Od sandalovine Salomon je napravio ograde u hramu i na dvoru te instrumente za hramske svirače, dok je ebanovina služila za ukrašavanje namještaja luksuznih salona.⁹⁵ Kraljica od Sabe poslovno je došla u Jeruzalem da svojim karavanama osigura slobodan prolaz kroz Salomonovo kraljevstvo.⁹⁶ Kraljica Salomonu donosi svoje darove. On joj najprije pokaza svoje bogatstvo, te ju bogato ugosti. Uslijedila je razmjena robe. Kralju je predano 120 zlatnih talenata, mnogo miomirisa i dragulja. Salomon je kraljici predao što-god je zatražila. Kraljica je sklopila pogodan trgovački ugovor i sretna se vratila u svoju zemlju.

Hiram je znao da ga suradnja u Ejson - Geberu kompromitira pred faraonom. Nije želio izgubiti u Egiptu, te se povukao iz suradnje u trgovini na Crvenom moru. Tako Salomon ostaje bez feničke pomoći, bez koje nije mogao ništa te propada pothvat koji je stajao mnogo novca i krvi. Kada je Hiram tražio da mu Salomon vrati sve isplate koje mu je prijateljski pružio, Salomon nije bio u stanju vratiti zajmove. Bio je prisiljen prodati dio nacionalnoga teritorija te Hiramu predaje 20 galilejskih gradova za 120 zlatnih talenata.⁹⁷ Kako to nije bilo dovoljno da podmiri svoja zaduženja, Salomonovo kraljevstvo ide prema slomu.⁹⁸

9. Salomon legendarni mudrac

Biblijski pisac prikazuje Salomona kao mudra vladara. On na prijestolje dolazi spretnošću i okretnošću. Svojim mudrim presudama, mudrom podjelom zemlje,

⁹⁴ *Isto*, str. 333.

⁹⁵ *Usp. isto*, str. 334.-335.

⁹⁶ *Isto*, str. 336.

⁹⁷ 1 Kr 9,10-14

⁹⁸ *Usp. C. TOMIĆ, Davidovo doba*, str. 337.-338.

mudrom diplomacijom i trgovinom, Salomon stječe ugled u svijetu. No, ova mudrost nije samo ljudska. Ona je Božji dar. Salomon ga je izmolio od Gospodina. To nam pisac najprije iznosi.

9.1. OBJAVA U SNU⁹⁹

Jahve se javio Salomonu u snu i rekao mu da traži što hoće. Salomon je zatražio pronicavo srce da može suditi narodu i razlikovati dobro od zla. Zatražio je mudrost u sudovima, u upravljanju zemljom, za svoje pothvate. Srce je za Izraelce bilo središte čovjeka i njegove misli, a ne samo organ. Kakvo je srce, takav je i čovjek.¹⁰⁰ Jahvi je to bilo drago te mu je uz pronicavo srce dao bogatstvo i slavu. Ova Salomonova molitva uzor je molitve pred Bogom. Prvo treba tražiti kraljevstvo Božje, a sve će se ostalo pridodati. Biblijski pisac na kraju naglašava da je sve to bio samo san, dajući naslutiti da je sve to bilo nestvarno. Jer se Salomon nije tako ponašao u stvarnom životu. Izrael je držao svojim narodom, da može s njim činiti što hoće. Za vrijeme sna, u kojemu se Salomonu objavljuje Bog, on se nalazi u Gibei, gradu koji je od Jeruzalema udaljen 10 km i u kojemu se nalazi Šator i Kovčeg saveza. Bog mu je obećao mudru rasudbu, ekonomsku moć i slavu. Sve se to očituje u njegovoj vladavini. Bog je Salomona obdario mudrošću. To je vidljivo i na primjeru gdje se Salomon pokazuje kao mudar sudac. Salomon se našao u situaciji da razotkrije istinite činjenice u proturječnim iskazima dviju žena. Žena koja je ubila svoje dijete isto je podmetnula drugoj, a živo uzela sebi. Obje su tvrdile da je dijete njihovo, pa sudci nisu mogli znati kojoj dijete uistinu pripada. Kako bi otkrio čije je dijete, Salomon je naredio da se dijete rasiječe po pola i dade svakoj po jedna polovica. Prava je mati na to vrisnula i rekla da dijete ostavlja drugoj ženi, samo da ostane živo. Salomon je razabrao da je majka koja je tako reagirala prava majka. Ovaj primjer pokazuje da su do kralja mogli doći i obični ljudi. Glas o Salomonovoj mudrosti proćuo se nadaleko. To svjedoči posjet kraljice od Sabe.¹⁰¹

9.2. OTAC MUDROSNE KNJIŽEVNOSTI

Salomonova osoba kasnije je bila idealizirana te mu se tako pripisuje mnogo izreka i psalama.¹⁰² U Salomonovo vrijeme mudrost postaje već siguran posjed i mudrac postaje kao ustanova na dvorovima. Mudrost u Izraelu raste i sve više postaje uklopljena u Objavu Jahve.¹⁰³ Salomonu, kao kralju i početniku mudrosne književnosti u Izraelu, pripisuje se sva mudrosna književnost. Sve knjige koje će židovski pis-

⁹⁹ 1 Kr 3,4-14

¹⁰⁰ *Isto*, str. 272.

¹⁰¹ Usp. Salomon, u: BIBLIJSKI PRIRUČNIK, str. 251.-262.

¹⁰² Salomon, u: A. GRABNER-HAIDER (ur.), *Praktični biblijski leksikon*, str. 358.

¹⁰³ C. TOMIĆ, Mudrost i mudraci, u: *Veritas* 18(1979.), str. 15.

ci pisati stoljećima nakon Salomona pripisuju se njemu. Jahve je Salomonu dao mudrost i razboritost. Njegova mudrost nadilazila je mudrost svih sinova Istoka i svu mudrost Egipta. Slovio je kao mudriji od svih ljudi. Salomon je tumač mudrosti, ali Isus je sama Mudrost i riječ Božja. On je više od Salomona. Isus je punina mudrosti.¹⁰⁴ Židovska predaja Salomonu pripisuje mnoga djela: Pjesmu nad pjesmama¹⁰⁵, knjigu Mudrih izreka¹⁰⁶ i Propovjednika. Salomon bi zanosno opjevao pjesme božanskoj ljubavi, kao zreo muž sastavio bi mudre izreke u kojima rješava složene probleme života u čovjekovim najrazličitijim odnosima prema Bogu, čovjeku i prema samomu sebi. Na kraju života, upoznavši ispraznost svega zemaljskoga, sastavio bi Propovjednika.¹⁰⁷ Problem je što su to knjige iz kasnijih vremena. Ali Salomonu se mora priznati da je dao zamah ovoj književnosti.

10. Svršetak vladanja i smrt

Osim govora o Salomonovim pothvatima, zaslugama za podizanje hrama i mudrosti, pisac Knjige o kraljevima donosi i govor o sjeni koja pogađa Salomonovo kraljevstvo.¹⁰⁸ Pri kraju Salomonove vladavine javljali su se društveni nemiri i nepravde.¹⁰⁹ Salomonovo mudro, uzorno vladanje nije ustrajalo do kraja. Neuredna ljubav i popustljivost prema drugim ženama dovela ga je do toga da je počeo graditi žrtvenike krivim bogovima i tako je dao grješan primjer narodu. Narod je uskoro počeo dizati bune. Salomon je umro nakon 40-godišnjega vladanja.¹¹⁰ Kratak biblijski izvještaj o Salomonovoj smrti pomalo začuđuje: »Salomon kraljevaše u Jeruzalemu nad svim Izraelom četrdeset godina. Onda počinu Salomon kod oca svojih, i bi sahranjen u Davidovu gradu. Njegov sin Roboam zakralji se mjesto njega.«¹¹¹ Salomon je znao procijeniti bilo vremena. Poduzimao je pothvate koji su trebali biti izvor narodnoga ponosa: podjela zemlje, podizanje novih gradova i obnova starih, ostvarivanje religioznoga jedinstva te podizanje hrama Jahvi. Diplomatske veze s Egiptom i Tirom, kojima je dobio kontrolu nad svom trgovinom u njegovoj zemlji, kojom je punio blagajne, pokazuju da je bio spretan u vanjskoj politici. Mir u zemlji osigurao je državnim uređenjem i obnovom vojne spremne, a trgovačka aktivnost i savezi omogućili su mu prihode za gradnje i nacрте. No, sve je to samo bilo prividno. Salomonovo kraljevanje možemo podijeliti u tri razdoblja: u

¹⁰⁴ C. TOMIĆ, Ovdje je više od Salomona, u: *Veritas* 18(1979.), str. 13.

¹⁰⁵ 1 Kr 5,12

¹⁰⁶ 1 Kr 10,1

¹⁰⁷ Usp. C. TOMIĆ, *Davidovo doba*, str. 274.-276.

¹⁰⁸ 1 Kr 3-11

¹⁰⁹ Usp. J. DRANE, *Uvod u Stari zavjet*, str. 81.-113.

¹¹⁰ J. OBERŠKI, A. REBIĆ, *Biblijska povijest Staroga i Novoga zavjeta*, str. 73. -76.

¹¹¹ 1 Kr 11,42s

prvomu (973.-967.) mnogo obećava; u drugomu je zasjao u svoj svojoj slavi (967.-950.); a u trećemu se primjećuju sjene zalaza (950.-931.).¹¹²

Blagajne, koje su Davidovom smrću ostale pune zlata, po završetku Salomonova kraljevanja ostaju prazne. Kraljevao je 40 godina te je u tomu vremenu ludo i posvuda gradio. Poduzeo je i velike radove za uljepšanje zemlje: viseće vrtove u Jeruzalemu i u dolini Kidronske, voćnjake oko Betlehema, velike vodene bazene u blizini Betlehema, vodovode i skupe hidričke instalacije u gradovima. Sve je to vodilo zaduženjima jer izraelski kralj nije imao bogatstvo faraona i mezopotamskih kraljeva. Za razliku od kanaanskih malih krševitih polja, Egipat ima Nil, Mezopotamija Eufrat i Tigris. Ove rijeke natapaju široka područja i stvaraju bogata zemljišta. Stoga se Salomon morao zaduživati kod tirkoga kralja Hirama koji je bio dobar trgovac te je u trgovačke ugovore ulazio samo ako je od toga imao zaradu.¹¹³

Nakon Salomonove smrti došlo je do raskola kraljevstva. Veliko carstvo, kojim je Salomon vladao, podijeljeno je na 2 dijela. Judejci su odmah za kralja prihvatili Salomonova sina Roboama. Bilo je potrebno da ga prihvate i Izraelci, jer je monarhija imala dva dijela. Došao je u sabiralište sjevernih plemena, Šekem. Oni mu se načelno nisu protivili, ali su tražili da olakša poreze i prisilne radove. Roboam nije popuštao, zatražio je intervenciju Adorama, omražena nadglednika robova. Adorama su smaknuli, a Roboam je pobjegao u Jeruzalem. Rascjep je bio gotova činjenica.¹¹⁴

Zaključak

Salomon je složena osoba. U svim je izvorima ocrtan u crno-bijeloj tehnici. Počinje blistavim jutrom, koje mnogo obećava, doseže svoj puni sjaj o podne i zalazi jadno i bez sjaja.¹¹⁵ Ipak, on ostaje u srcima vjernika zbog gradnje hrama. Hram je mjesto koje je Jahve izabrao za svoje boravište, a hram je sagradio Salomon. To je dostatno da mu osigura pravo na sjaj.

O životu kralja Salomona imamo jako malo zapisa. O Salomonu imamo samo 11 glava u Prvoj knjizi o kraljevima. Ako odbijemo prve dvije glave, koje govore o Davidu, četiri glave o gradnji hrama, jednu o kraljici od Sabe i jednu o Salomonovim ženama, ostaje nam jako malo o životu samoga kralja. Biblijski izvori slabi su i škrti, no ipak pružaju dovoljno građe da u svjetlu povijesti i arheoloških iskapanja možemo opisati lik kralja Salomona i njegovo kraljevstvo u povijesnoj stvarnosti. Razne priče o Salomonu kruže među Židovima, ali i poganima. Salomon je junak

¹¹² Usp. C. TOMIĆ, *Davidovo doba*, str. 349.-350.

¹¹³ Usp. *isto*, str. 350.-351.

¹¹⁴ W. J. HARRINGTON, *Uvod u Stari zavjet*, str. 51.-53.

¹¹⁵ Usp. C. TOMIĆ, *Davidovo doba*, str. 260.

bezbrojnih priča u kojima se pojavljuje kao proturječan lik. Za neke je najveći mudrac, filozof, uzor vjere, knez mira, a za neke je glupan, dozivač duhova, ohol, tiranin. Činjenica da se o njemu pričaju mnoge priče pokazuje nam da se radi o značajnoj osobi. Prije svega treba proučiti Salomonovo vrijeme, vrijeme u kojemu je on živio. Salomon je u baštinu dobio veliko kraljevstvo naslijedivši svojega oca Davida. Na vlast je došao kao kandidat dvorske stranke koja je pobijedila opozicijsku stranku koja je predlagala drugog Davidova sina, Adoniju. Nasljedstvo nije povećao, nije vodio ratove. Nastojao je svoje kraljevstvo uklopiti u svijet Prednjega istoka. Koristio se diplomatskim vezama i vještinama da sačuva svoje kraljevstvo. To vidimo iz toga što se ženi s kneginjama okolnih naroda te tako čuva mir na svojim granicama. Najbolji primjer takve ženidbe jest ženidba faraonove kćeri. Zbog mira, mogao se posvetiti velebnim gradnjama, trgovini, industriji i kulturi.¹¹⁶

Iako je Salomonovo kraljevstvo blistalo u zlatu, u sebi je napuklo zbog izdaje Saveza i Zakona. Podizanjem Hrama zadužio je narod, a podizanjem dvora i uzvišica izdao je veliki zavjet, postao je nevjeran Savezu, a ta se činjenica u cijeloj biblijskoj tradiciji prije ili kasnije kažnjava. Tako je počela kritika Hrama, od strane proroka, čije pozive kralj, za razliku od svojega oca Davida, ne sluša. Jedan od tih proroka Salomonovu službeniku Jeroboamu priča sudbinu kralja Salomona: *»Uzmi sebi deset komada, jer ovako govori Jahve, Bog Izraelov: Evo ću istrgnuti kraljevstvo iz ruke Salomonove i dat ću tebi deset plemena. On će imati samo jedno pleme, zbog sluga mojega Davida i Jeruzalema, grada koji sam izabrao između plemena Izraelovih. To je zato što me ostavio i poklonio se Aštarti, boginji Sidonaca, Kemosu, bogu moapskom, Milkomu, bogu Amonaca, i ne hodi više mojim putovima; ne čini što je pravo u mojim očima, niti izvršava moje zakone i naredbe kao što je činio njegov otac David... Tebe ću učiniti da kraljuješ nad svim što budeš želio i da budeš kralj nad Izraelom.«*¹¹⁷ Poslije smrti Salomona kraljevstvo se raspalo na dva dijela, Izrael i Judu, a odgovarajući vladari bili su Jeroboam na Sjeveru i Roboam na Jugu.

¹¹⁶ Usp. isto, str. 251.-356., 367.-372.

¹¹⁷ 1 Kr 11,31-37

SOLOMON – THE LIFE AND WORK OF A KING

Karlo Višaticki, Ankica Golik*

Summary

The article aims to present Solomon, the king of Israel, whose history is shown to us in the two Books of Kings, and also partly in the Books of Chronicles that contains more recent texts. The article is structured in nine parts. The first part delineates the historical framework based on biblical sources. The second part shows Solomon's birth, and the third part describes his rise to power. The fourth part speaks of Solomon as a builder, and the fifth and sixth part depict his diplomatic abilities. The seventh part pictures Solomon as an immodest and wasteful king, and the eighth shows Solomon as a trader. The ninth part portrays Solomon as a wise man, who will become a paradigm of the Old Testament wise man, and the end of the article illustrates Solomon's demise and the disintegration of the kingdom.

What we find in the biblical texts is mainly the result of later reflections and speaks more about the circumstances at the time when the texts were written, rather than about the actual, or supposed time, the tenth pre-Christian century, when, as historians generally agree, the historic Solomon lived and worked, but in a much more modest form than described by the biblical texts. Solomon was made a paradigm worthy of following in almost all segments. The people who lived in difficult circumstances needed to be reminded of their »great«, glorified past, and thus be given hope for the future.

Key words: *Israel, the United Monarchy, David, Solomon, Solomon's reign.*

* Izv. prof. dr. sc. Karlo Višaticki, Catholic Faculty of Theology, J. J. Strossmayer University of Osijek, P. Preradovića 17, 31400 Đakovo, Croatia, karlo.visaticki@djkbf.hr

Ankica Golik, dipl. teol., Catholic Faculty of Theology, J. J. Strossmayer University of Osijek, P. Preradovića 17, 31400 Đakovo, Croatia.